

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Verner Dahlerup:
„Maaren Knøvsdaatter“

„MAAREN KNØVSDAATTER“,

EN FYNSK DIGTER.

AF

VERNER DAHLERUP.

„Maaren Knøvsdaatter“ (d. e. Knudsdaatter) vil være Danias læsere vel kendt fra det morsomme rimbrev, som kammerherre E. Vedel meddelte i 4de bind s. 240 ff. Men hvem er „forfatterinden“? — Ved at udspørge Fynboer af de forskellige aldre har jeg næsten overalt¹ fået det samme svar: digtet (eller i det mindste de første linjer) kender så at sige alle, men om forfatterens virkelige navn vides der ingen besked.

Foruden rimbrevet er der imidlertid et andet fynsk digt af Maaren Knøvsdaatter, nemlig „Bjerregaarden“, på hvilket jeg i en anden forbindelse² har henledt opmærksomheden. Også dette digt kendes i vide kredse på Fyn; men i hvor høj grad man er på vildspor med hensyn til digtets ophav, fremgår bl. a. af, at en bekendt videnskabsmand, som 1865 optegnede „Bjerregaarden“ i Svendborg-egnen, hørte, at det skulde være forfattet af en bondepige.

Bægge Maaren Knøvsdaatters digte har været optrykte gentagne gange, bl. a.³ af Klavs Berntsen i hans samlinger

¹ Jeg skylder hr. assistent i statens statistiske bureau Niels Christensen tak for de første anvisninger, der har ledet mig på spor efter forfatterens navn.

² Det danske sprogs historie, 1896, s. 145.

³ Se Dania IV, s. 244.

af „Folke-Æventyr for Skolen og Hjemmet“ I—II (Odense 1873 og 1883). Men de originale udgaver synes at være omtrent lige så ubekendte som forfatterens navn. Det vil derfor ikke være overflødigt at oplyse, at rimbrevet første gang blev trykt i Sylvester Hertz's Maanedsskrift for underholdende Æmner, 2. bind (Vejle 1829) s. 216, „Bjerregaarden“ i samme tidsskrift, 4. bind (1830) s. 325.

Men det er også lykkedes mig at finde, hvem forfatteren til de to fortræffelige folkedigte er, idet jeg med fuld sikkerhed¹ kan oplyse, at de bægge er forfattede af Karl Henrik With, død 5. juni 1865 som titul. biskop, overskoledirektør og departementschef.

Om hans liv vil følgende oplysninger være tilstrækkelige². Han er født i Odense d. 31. marts 1805 som søn af en skomager; gik i Odense borgerskole, var efter sin konfirmation skriver på et par juridiske kontorer i Odense, optoges 1823 på Skårup seminarium, hvorfra han dimitteredes med „udmærkelse“ 1825, var derefter privat lærer i Odense, huslærer på Tårnholm ved Korsør og senere på apotheket i Vejle. Ved selvstudium forberedte han sig til studenterexamen, blev student 1833, theol. kandidat 1837; var i en årrække præst på Bornholm, blev 1856 stiftsprovst i Ålborg og stilledes endelig 1859 som overskoledirektør i spidsen for kongerigets borger- og almueskolevæsen.

Som forfatter har With især gjort sig fortjent ved de to ypperlige skolebøger: „Børnebog til Undervisning i Skrivning og Læsning for de første Begyndere, udg. af en gammel Skolemand“ (1865) og „Læsning for Børn, Fortsættelse af den gamle Skolemands Børnebog“ (1866)³; hvem husker ikke den mageløse „familiehistorie“, om musefamilien fra Ryn-

¹ I registret til 1. bind af Kl. Berntsens folkeæventyr hedder det om „Bjerregaarden“: Efter forlydende skal dette digt være lavet af afdøde overskoledirektør Hvidt (!).

² Se Dansk Skoletidende 1861, 1. bind, s. 244 ff.

³ I bægge disse bøger er der brugt en retskrivning, der nærmer sig til Rasks (å, ö og ø, bortkastelse af mange stumme bogstaver m. m.).

keby præstegård¹; men hvor mange ved, at „den gamle skolemand“, som man skylder så mange fornøjelige timer i barneårene, hed K. H. With? Altså igen: stor folkeyndest for skriftet, men forfatteren selv gemt bag navnløshedens skjul!

At With var folkemålsdigter har dog længe været bekendt, idet følgende notits fra levnedstegningen i Dansk skoletidende er gået over i Erslews forfatterlexikon (supplement III. s. 652): „Her (d. e. i Vejle) skal han have skrevet en del til bogtrykker Elmqvists „Læsefrugter“ og et par andre blade; navnlig tillægges W. en bekendt længere humoristisk digtning i den fynske mundart.“ Efter hvad forfatterens ældste søn, hr. kontorchef J. H. B. With, meddeler mig, har K. H. With aldrig skrevet i „Læsefrugterne“; den „humoristiske digtning“ er rimbrevet, og „Elmqvists læsefrugter“ skal være „Hertz's månedsskrift“.

Den afskrift, efter hvilken rimbrevet blev trykt i Dania IV, er i det hele så nøjagtig², at den sikkert må være tagen umiddelbart efter grundtrykket³; de afvigelser fra korrekt fynsk dialekt, som Danias red. påpegede, viser sig altså at stamme fra forfatteren selv, og de finder deres naturlige forklaring i, at With var købstadfødt og næppe nogensinde har talt det almuesmål, han digtede i. Derimod har „Bjerregaarden“ aldrig været optrykt i nøjagtig form, siden det 1830

¹ Jvf. Museum 1895, II, 363.

² De eneste betydeligere fejl er følgende:

Dania IV. s. 240₂₂: Skyi læs Skyj.

240₂₈: Byi læs Byj.

241₁₇₋₁₈: svøme læs svømme.

241₂₅: Ænile læs Ænjle.

241₂₇: genne læs geene.

241₃₀: dyrreste læs dyvreste.

243₁₇: Bangenæiten læs Bangeneiten.

244₅: iforgaars læs iforgaas.

Desuden står der 241₅: ou, 241₂₀: aa, 241₂₄, 243₁₀: 'aa, 242₂₄: æv, 243_{12, 30}: ov; på alle disse steder bør der læses: 'åa.

³ Derimod er Kl. Berntsens optryk både af rimbrevet og af Bjerregaarden utvivlsomt foretaget efter hukommelsen.

fremkom i det nu lidet læste og vanskelig tilgængelige Vejledtidsskrift. Jeg gengiver det derfor i bogstavret aftryk ¹:

BJERREGAARDEN.

(En Ballade i den sønderfyenske Dialect, efter et Folkesagn).

Aae Laggendrop Maark dær ligger ænj Gaaer
 Imællom tou maide ² Bjærre;
 Høyt aabbe 'aae Røgi a' d'eejne staaer
 Æn Æj, saam dij kaaller Svænd Dværre;
 Aam Helledaus Nad'ni ³ nærr Klaaggen ær taael
 Æ' d'r ette saa ræide ⁴, haar Maarmer fortaael,
 Aa aalle Høunene tøue,
 Aamkring i Maargen dærøue.

I gaammel Daue dær boue ænj Maanj
 Mæ' sæn eejneste Daater fornyuet ⁵;
 Hun vorr saa bekænjt i de' heejle Laanj,
 Saa dæile, saa dæile je' kadde beskryuet;
 Aa Faa'eri kaale dij Jæns Doukaat,
 De' vorr jost ænj soerle ⁶ reej Kraabaat;
 Mæn Daateren hæide Maarije,
 De' vorr jost æn ræide Pije.

Aam Sønd'ni Maaren før Søulen stou aab,
 Dær baged' 'aae Pourdi tou Kaale;
 Dænj eejne vorr smygge' fraa Taa aa te Taab,
 Aa skine a' Søll de' vorr faale ⁷;
 Dænj aa'en i Vaalmens Koude ⁸ stou,
 Mæn dærfor kuv haa' værr leeje gou. —
 „Staaav aab da Jæns! duv maa vije
 Dij freeje te' dæn Maarije.“

Hæraab fraa Dyjnen spraang Jæns Doukaat,
 Aa træskede uv i sæn Toude ⁹;

¹ Noterne under teksten skyldes forfatteren. Lakkendrup er rimeligvis landsbyen L. i Gudbjerg sogn, Gudme herred. Det omtalte sagn findes ikke hos Thiele.

² Mægtige o: store. ³ Helligdags-Natten. ⁴ Rigtigt.

⁵ Fornøjet. ⁶ Svarlig o: særdeles. ⁷ Farligt o: grumme stærkt. ⁸ Vadmel's Kofte. ⁹ Tofte, den indhægnede Plet Jord, der støder til en Bondegaard.

„Guvs Free!“ — haam heelse' dæn j faatte Kam'raat —
 „God Morgen!“ — saa'e haan i dæn seelge Koude —
 „Vij kaammer hær“ — saa'e dij bæge tou —
 „Aa øenske Maarije dæn Daater te' Brøu“ . . .
 „Jaa gak konnaa ind i Støuen,“
 Saa'e Jens aa lædede Løuen¹.

Dæn j Staadsele² jik naa i Stourstøuen ind,
 De' saav Ma[a]rije i Kæmm'set³;
 Mæn haam, saam hun ælskede i sæt Sind,
 Bløv staaenje øue i Fræmm'set⁴;
 Saa lenne' hun Veenvet et leeje Graan⁵,
 Aa veesked' „gou Maaren mæn søide Jouhaan!
 Gak ind Duv Jartenskærre,
 Saa jælber vos naak vurr Hærre.“

„Fra fjerne Stad er jeg kommen“ — saa'e haan
 Mæ' Kaakkefeeren i Daallemøesen⁶
 „At ægte Marie den Lillievand,
 Kun Høihed og Guld er mit glimrende Løsen;
 Hvad siger Hr. Jens? — paa mit Æresord! —
 Tolv Retter hver Dag har jeg paa mit Bord;
 Kan øse Jer Sølvet med Skovle . . .
 (Saa'e Jæns) „de' vorr skudde saa toule⁷!

„Je' ærr, saa'e Jouhaan, fra Laangvelaanj av,
 Aa tjænnær hær øure hos Palles;
 Je' haar kon di Krævter vurr Hærre me' gav,
 Værrgen Gøul⁸ æller va' de' naa kalles;
 Mæn nærr je' haar tjænnær mænne Mønstringsaær⁹
 Saa faavr je' mæn j Faa'ers goue Gaaer;
 Vurr Brøj ka' je' tjænnær værr Smoule . . .
 (Saa'e Jæns) „Duv ærr skudde saa toule! —

„Aa veej I naa vaa', I Bæilere tou“ —
 Saa'e Jæns aa grin'de i Skæget —
 „I laaver jov ræidenaak a' jær Brou¹⁰
 Ska' løve saam Blaamen i Æget;

¹ lettede Huen. ² den Stadselige. ³ Kammeret. ⁴ Forstuen.
⁵ Saa aabnede hun Vinduet lidt. ⁶ Med Fjeren i Hatten. En
 Daallemøese [egl. = fr. *dormeuse*] hedder enhver Hovedbedækning,
 Hue og rund Hat undtagne. ⁷ Taabeligt, galt. ⁸ Guld.
⁹ Mønstringsaar. ¹⁰ Brud.

Mæn dæn] saam veel blyue Maarijes Maanj,
Ska' jørre va' ette vær Kaal jost kaanj;
Je' haar naa i veese Stygger
Mænne Taanger¹ aa æine Nygger.

„Hær runjt aam mæn Toude dærr ligger æn Maae²,
Hun æ' skiggele lau³ de' forstaavr se',
Mæn dær ska' I reese tou Baanger 'aae,
(Je' tænger væl sautens de' naavr se')
Saa stoure aa dæn] saam 'aae Taabbi staaer,
Ka' seej mæi leeje hær, neeir i mæn] Gaaer;
Aa denj, saam te' Meeg'mos ær fære⁴,
Ska' haa' mæn Daater mæ' Ære.

Dij Freejere leeste' døm bæge borrt —
„Dæn] Jæns ærr jov reenjt aalaave,
Vurr Hærre bevaares forr saad'nen Avkorrt,
Te' Meggemos ærr jou kon fjørten Daave;“
Mæn ænten dij Freejere pøv æller saavn,
De' bløv ette aenles dænne Gaavn:
Ifaal dij vi' haa' vurr Maarije,
Saa maate dij graave aa tije.

Jouhaan bejønste 'aae staande peej⁵,
Aa sleej baaje Næder aa Daave;
Mæn aal de' haa' sveejde aa aal de' haa' sleej,
De klunded'⁶ kon lijt i de' Laave;
Aa Røidet⁷ de' jik a' ve' Naadetij'⁸
Maarije hun stou haam saa trøule bij,
Aa jaalb haam mæ' Spaai⁹ aa Skøulen
Aalt lije te' Maarensøulen.

Dij staagels tou Faalk vorr saa glaa'e ilæin¹⁰,
Forr haam dærfraa Køvsti¹¹ vorr baarte:
Haa' vorr rijt senj Væi ouer Grøvter aa Hæin,
Daa' haa' høyre vaa' Jæns haa' svaarde.
Aa dærr jik Daave, aa dærr jik treej,
Aa Køvstekaali lou s'ette seej;
Mæn Løggen ærr lessem¹² ænj Hærredsfoued'
Snaar mijld aa snaar korrt forr Houed.

¹ Tanker. ² Eng. ³ Temmelig lav. ⁴ Som til Mikkels-
dag er færdig. ⁵ *Stante pede*: 'aa Staandepæjen, paa Øie-
blikket. ⁶ Forslog. ⁷ Rygtet. ⁸ Nattetid. ⁹ Spaden.
¹⁰ Alligevel. ¹¹ Kjøbstaden. ¹² Ligesom.

Dænj fjære Daus Maaren daa kaam dær ænj Voun,
 Aa stoure Fostaaser¹ mæ' Pænge,
 Saa læi'de dænj Køvsteknæit Laggendrop Soun,
 Baaje Kaale aa Pijer aa Drænge:
 „Ja hvis I mig reise den Banke her,
 Saa skjænker jeg tyve Dukater til hver“ —
 Aa aalle dij Pijer aa Kaale
 Dij graave' saam dij vorr gaale.

Naa taude Jouhaan sæt hæile Moou²,
 Aa Spaai faal uv aa haans Nøver³:
 „Va' jælber mæ' nou mæn'j Sveej aa mæt Bloou?
 Va' gauner 'et nou aam je' løver?“ —
 Maarije hun laav i sæt Kæmmes 'aae Knæj⁴,
 Aa baa' te' vurr Hærre aa sugge' aa græj;
 Mæn aalle dij Pijer aa Kaale
 Dij graave saam dij vorr gaale.

Aam Meggemos Avten⁵ kaam Skøurensgrøj⁶
 Aa Bouret forr Palles Kaale;
 Mæn ette Jouhaan æn Smøule nøj,
 Haan vorr saa dull⁷ i sen Taale;
 Haans Jarde de' bange' de' vorr æn Gruv,
 Saa jik haan mijt aam Naadeni uv;
 Haan vorr saa læj aa saa kæj a' Lyuet,
 Aa hæile haans Taange vorr Slousedyuet⁸.

Mæn dærr haa' te' Ristej Baange kaam,
 Da stou hun 'aae fijre gløuie Pæle⁹,
 Aa Trollene snurre' saa maide aam
 Aa haabbede 'aae dærre smaavbette Hæle;
 De jik saa gromme løstele teel,
 Mæ Dreek aa mæ Saanv aa mæ aalleslavs Speel.

¹ Foustager. ² Mod. ³ Næver. ⁴ Paa Knæe. ⁵ Mikkels Aften. ⁶ Bonden i Fyen giver Mikkels Aften sine Folk et festligt Maaltid; dette hedder Skuringsgildet (Skøurens geejle) og Boggrynsgrøden, der her spiller en vigtig Rolle, faaar Navn af Skøurensgrøj [sml. Dania IV, s. 151]. ⁷ Sørgmodig.

⁸ Slusedybet, et Sted i Mølleraen. ⁹ Paa fire gloende Pæle. Ingen Overtro er almindeligere blandt Landalmuen, end den, at Troldenes Boliger, Bakkerne, hver Hellignat hæve sig paa gloende Pæle, medens de Underjordiske holde sig lystige derunder.

Jouhaan sløu Kaasset¹ aa staanse',
Aa saau dæm hudden² di daanse'.

Saa kaan dær enj Knæidebasse³ h'ruv:
„Hæi høir Jouhaan vaa je' sæier⁴,
Duv seejr me saa grommele kyusem⁵ uv,
Kaam! drek Duv engaanv a' met Bæjer;
Duv ær jov ænj Kaal saam kaa' strøy' æn Fjaal⁶,
Ifaal Duv vel spele vos obb te' vurr Baal,
Saa skaa' je' forskøyl' 'et⁷ mæn j Kærre,
Saa saandt saam je' hæier Svænd Dværre.“ —

Jouhaan haa' draak a' de' Bæjer a' Søll,
Haa' bløv saa læet aam sæt Jarte;
De' vorr de' dæileste gaammel Øll,
Hurrij haa' drouned⁸ sen Smærte;
Saa spele haa' raask æn Sjuuensspring⁹,
Aa Trollene snurre' saa soerle aamkring;
Saa daanse' dij aade Svijre¹⁰,
Saam smaabette Dogger' 'aae Lijre. —

„Naa skaa' Duv haa' Taak! — saa'e dæn j lee jle Svænd —
Puvt Bæjeret kon i dæn Koude,
Aa kaan je' naa jørr dæi æn Tjænnest ijæn,
Saa skaa' je' staa ve' va' je' loude.“ —
„Ak! soure¹¹ Jouhaan, i mæn stoure Beknyv¹²
Kaan Engen mæi jæelbe i dæde Lyv:
Forr aalle Jær' kaastele Steejne
Faavr j'ette Maareejne aaleejne.“ —

„Duv skadde værre' kæev¹³ — saa'e dæn j staambed' ¹⁴ Kraabaat —
Je' veej va' Duv haar i dæn Taange;
Aa ærr 'et æn Glæje for Jæns Doukaat,
Saa skaa' haa' naak faav se' æn Baange:
La' vos naa bejønne, Jouhaan, vo' Duv slaap,
La' værre a' Tijen ærr lovle knaap¹⁵,
Aa Faalgene tømmele laave,
Dou trouv je' saavest dij kaa' graave.“

¹ Slog Kors for sig. ² Hvorledes. ³ Knegt. ⁴ Siger.

⁵ Bedrøvet. ⁶ Violin. ⁷ Forskyldte det 3: gjengjeldte det.

⁸ Drukuede. ⁹ Syvenspring, en gammel Dands ved Bøndergilder.

¹⁰ En Svijr er en Suite af 3 à 4 Dandse; ved Gildet dandser Bondekarlen altid en Svijr med sin Meddandserinde, før han byder en ny til Dandsen. ¹¹ Svarede. ¹² Bekneeb 3: Nød.

¹³ Bedrøvet. ¹⁴ Lille (stumpede). ¹⁵ Temmelig (lovlig) knap.

Saa saamle Svænd Dværre sæn hæjle Slæt¹,
 Dij vræmle' saam te' et Køvstemaarge²,
 Dij haa' 'et væl ette i Væisten saa dæit³.
 Mæn tygge aa bræje de' vaa' dij' aa staarge;
 Saa drou dij tesammens te' Jænses Maae:
 „Naa Faalkens! (saa'e Svænd) lamme seej I æ' braae!“
 Aa aalle dij smaabette Kaale,
 Dij graave saam dij vorr gaale. —

Aa dæ' dij haa' graave' tou Tijmes Tij,
 Bejonte saa Kaakken' aa gaale⁴:
 „Mæn Kærre Jouhaan, naa ærr' 'et frombij⁵
 Mæ' mæi aa mæ' aalle mænn' Kaale.
 Dæn Baange hun fæiler et Koun inaa⁶
 Dou tænger je' val a' vij hidder 'aae Raau:
 Je' sædder mæn Spaa'e 'aae Taabbi⁷
 Aa dærr ka' Duv saa kryue aabb i.“

Baarte vorr Svænd aa dæn heejle Flaak,
 Jouhaan stou aaleeine 'aae Bjærret:
 „Drøemer je', ærr 'et dou aarte naak⁸,
 Mæn Bæjeret? — Dænme! hærr ærr 'et!“ —
 Aa Søulen hun jik i Øesten aabb,
 Æn Æjespeejr⁹ stou dær 'aae Baangens Taabb:
 De' vorr lessem Svænd haa'e saut 'et¹⁰,
 Forr de' vorr Spaa'i mæ' Skautet¹¹.

Maarije hun haa' værrgen Rou æller Free',
 Stou aab aa jik uv i Gaaret¹²:
 „Hæi! soide Maarije, seej hær sidder jee!
 Gak ind aa forrtæl dæn Faa'er 'et.“ —
 Dæn Pije hun bløv naa saa glaa saam hun stou,
 Hun haabbe aa daanse', hun græj aa hun lou:
 „Kaam Faa'er, nei kaam skaa' I sæj 'et¹³
 „Jouhaan sidder aabbe i Træjet.“ —

¹ Slægt. ² Købstadmarked. ³ De har det vel ikke saa meget i Væxten, ere ikke meget store. ⁴ Begyndte Hanerne at gale. ⁵ Forbi. ⁶ Feiler lidt, et Korn endnu. ⁷ Paa Toppen. ⁸ Artigt nok. ⁹ En Egespiir. ¹⁰ Det var ligesom Svænd havde sagt det. ¹¹ Skaftet. ¹² Gaarden.
¹³ Kom skal I see det.

„Aa ærr je' naa Sjuv 'aae dæn fjære Snees¹,
 Saa'e Jens aa slou sæi 'aae Laaret,
 Mæn aalleri haar je' dou trout dæ' skuv seejs
 Saa fruvnerl' et Sjuvn² hærr i Gaaret;
 Mæn lavvos naa uv baa' Touden ilit,
 Aa sej aam dæn j Aaen³ ærr fære mæ' sit.“ —
 Jou! — dærr stou di Pijer aa Kaale
 Aa graave inou [saam] di vorr gaale.

„Høir Faalkens! — saa'e Jæns — laa' 'et blyue se' nou⁴
 Jær Graavenje kaamer forr seejle;
 Lidt Løvemaa'⁵ kuv I væl sautens haa' b'hou,
 I Dau skaa' je' jørr' vos et Geejle.
 Dær oure 'aae heensi Touden staa vr
 Dæn j Kaal 'aae Bjærret, Maarije faavr.“ —
 Aa værreni⁶ Kaal aa Pije
 Di slænje dærr Spaa'e tesije.

Jouhaan aa Maarije te' Keerge jik,
 Di vorr saa jartele glaa'e.
 Daa Jæns haa' doje aamseejer⁷ saa fik
 Di unvge tou Faalk vaa' haa' haa'e. —
 Di løve i maanne, maanne Aær
 Aa ligger 'aae Laggendrop Keergegaaer. —
 Gij værreni Kaal aa Pije
 Maa leejne Jouhaan aa Maarije.

Aa Laggendrop Maark dær ligger dæn j Gaaer
 Imællem tou maide Bjærre;
 Dær aaven 'aae Røgi aa deejne staaer
 Dæn Æj, saam dij kaaller Svænd Dværre.
 Aam Helledaus Nadni nærr Klaaggen ærr taael
 Æ' d'rette saa ræide haar Maarmer fortaaæl. —
 — Saa sæjer vi Snibsnabsnøue,
 Naa ærr Hestaarien øue.

MAAREN KNØVSDAATTER.

¹ Syv paa den fjerde Snees 3: 67 Aar gammel. Bonden i Fyen regner gjerne sine Aar sneseviis. ² Saa forunderligt et Syn.
³ Den Anden. ⁴ Lad det nu blive derved. ⁵ Levemaade
 3: Godt at spise og brav at drikke. ⁶ Hver en. ⁷ Døde omsider.

